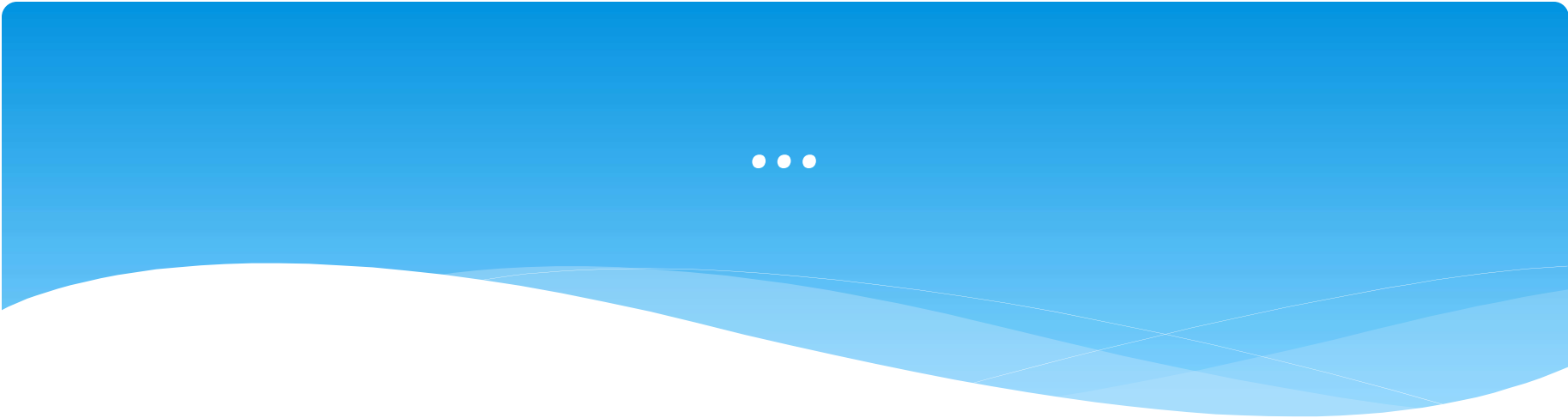

Životna sredina i kultura

Antropologija za studente demografije
prof. dr Miloš Milenković
Univerzitet u Beogradu,
Filozofski fakultet

Da se podsetimo

- * Na prethodnim predavanjima smo učili o tome kako u različitim tipovima društava funkcionišu politika, ekonomija, magija i religija
- * Slično je i sa uticajem životne sredine na kulturu, i obrnuto
- * Posebno važno – **izbegavajte geografski determinizam**; iako postoje pravilnosti, **nisu sve kulture na isti način reagovalе na promene u životnoj sredini**

...

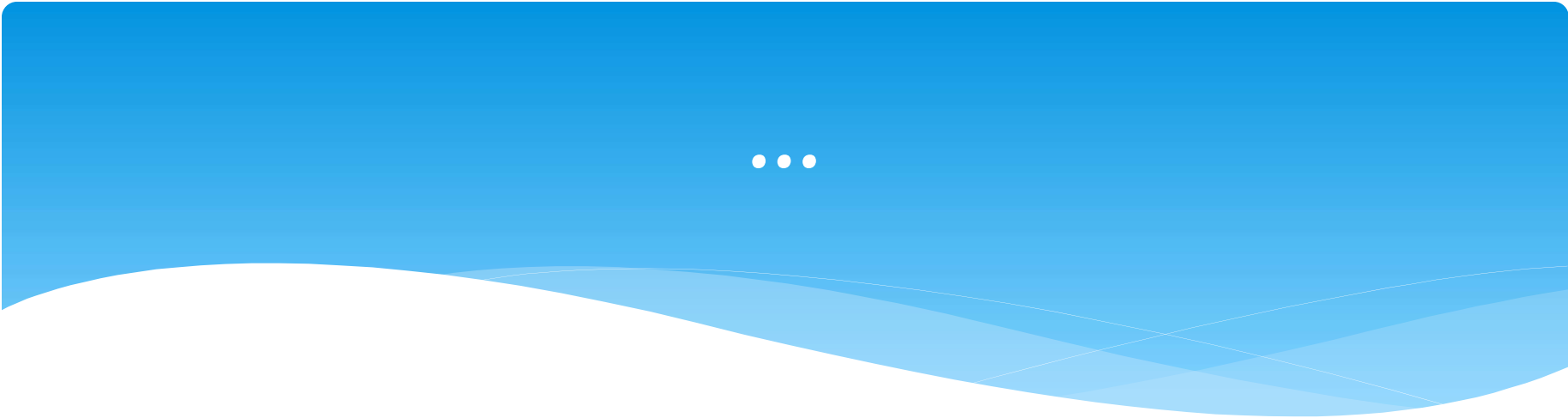
- * Isto tako **izbegavajte i kulturni determinizam – nisu sve kulture na isti način intervenisale u prirodu**
- * Živimo u vremenima klimatskih promena – one izazivaju mnoge demografiji interesantne fenomene
- * Ali to „izazivanje“ nije prost uzročno-posledični odnos; različite kulture različito reaguju na iste klimatske promene, i različito menjaju svet oko sebe

Interkacija prirode i kulture

- * Suše, uragani i snežne oluje, zemljotresi, ili iznenadno množenje insekata, izazivaju kulturnu promenu globalnih razmera, poput migracija usled gladi, što vodi demografskim promenama
- * Ali isto tako i sociokulturni faktori poput odbijanja kulturne promene (neprilagodljivosti) ili ekonomske politike, izazivaju prirodne pojave, nesreće ili glad, beskućništvo i prateće demografske fenomene
- * **Prirodne pojave su često izvan naše kontrole, ali odgovori na njih nisu** – socijana sredina u velikoj meri može da predupredi ili reaguje na prirodne pojave u zavisnosti od ekonomske i političke „kulturne opremljenosti“

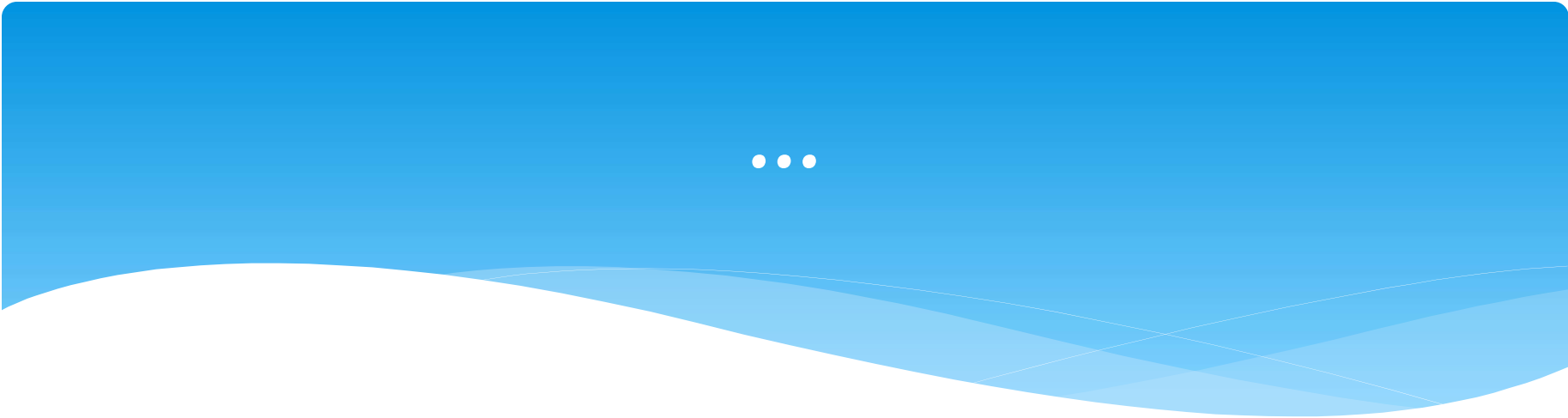
Prirodni fenomeni su istovremeno sociokulturni

- * U bogatijoj i politički uređenijoj zemlji stradaće manje ljudi od zemljotresa ili suše nego u siromašnoj
- * Prelazak virusa sa životinja na ljude izazvaće različite reakcije u kulturama koje su sklonije fatalizmu od onih koje su racionalnije zasnovane
- * Glad je veoma retka u zemljama koje imaju razvijeno tržište (mada ne i siromaštvo, koje je tamo strukturno)
- * Bolest, glad, katastrofe – koje demografske posledice ostavljaju?

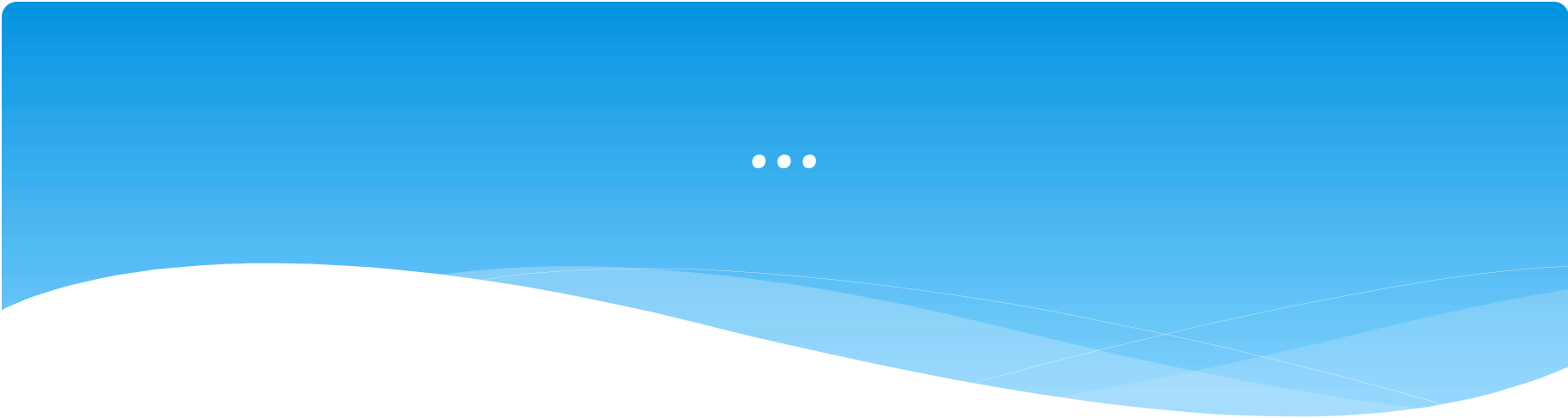
...

- * **Demografija i antropologija su nauke** – mi nastojimo da **predvidimo**, na osnovu racionalnih modela ali i istorijskih činjenica, kako da **formiramo odgovore** na krizne situacije
- * **Briga o populaciji i briga o životnoj sredini su međuzavisne**
- * Ovo nije „samo ekološko“ pitanje već i političko, ekonomsko, religijsko, bezbednosno – dakle kulturno

...

- * Klimatski i drugi događaji u prirodnom okruženju prelaze u katastrofe zbog društvenih uslova – **katastrofe su društveni fenomeni**, koji imaju kulturne uzroke ali i moguća rešenja (koja variraju u vremenu i prostoru)
- * Glad skoro uvek ima neke uzroke koji su sociokulturni a ne samo prirodni – na primer, ko prikuplja i distribuira hranu, ko uopšte određuje ko će imati pristup hrani
- * Isto je i sa vodom – iako je suša prirodni fenomen, voda se može skladištiti i distribuirati, ili ne, u zavisnosti od političkih i ekonomskih (dakle sociokulturnih) faktora

...

- * **Neće svi podjednako demografski trpeti promene u životnoj sredini** – oni koji nemaju pristup zaklonu, vodi i hrani imaju manje šanse da opstanu
- * **Taj pristup je uvek određen sociokulturno** – na osnovu „rase“, „nacije“, imovinskog statusa ili „volje bogova“ (religijski)
- * **Mir ili rat u slučaju nedostatka resursa?** Društva su kroz istoriju različito odgovarala u tom smislu na iste negativne podsticaje prirode

Nije reč samo o državama i narodima

- * Promene u životnoj sredini vode u promene ponašanja pojedinaca, uključujući njihov demografski trag
- * Kao što klimatske promene povećavaju šansu za rat država i naroda, tako povećavaju šansu za individualno nasilje (prema ženama i deci, kriminal...)
- * Resursi i interesi, ciljevi i vrednosti, imaju ekološke implikacije

Uzroci, analogije...

- * Kako su klimatske promene povezane sa političkim, ekonomskim i širim kulturnim kontekstom?
- * Istorija, a posebno arheologija, pomažu antropologiji (sociologiji, demografiji, ekonomiji, politikologiji i pravnoj nauci) da se nose sa savremenim problemima odnosa društva i životne sredine, iako je kontekst izmenjen
- * **Kako su društva u prošlosti reagovala na promene u životnoj sredini može da nam pomogne da razumemo šta NE treba da radimo? Preci kao negativni uzori**
- * Iako je svaki kontekst jedinstven, pravilnosti postoje (nema naučnih „zakona“ ali ima jakih korelacija)

Čuveni primeri

- * Politička i tehnološka devolucija Maja „usled“ autodestrukcije ekosistema (iscrpljivanje prirodnih resursa kao kontekst napuštanja gradova i „kraj civilizacije“, povratak seoskom životu do danas)
- * Kraj feudalizma i naučni i tehnološki napredak „usled“ malog ledenog doba u Evropi (gubitak „božanskog“ autoriteta aristokratije, uspon naučnog pogleda na svet, razvoj ekonomije ali i medicine)

Pre razvitka poljoprivrede

- * Poljoprivreda je u evolutivnoj perspektivi „skoriji izum“
- * Većinu sveukupne istorije naše vrste mi nismo bili poljoprivrednici, u smislu da smo gajili životinje i biljke
- * Ipak, prelazak se nije dogodio kao događaj nego je u pitanju bio proces koji je trajao hiljadama godina
- * Nije se dogodio na isti način u svim regijama na planeti: u Mezoamerici su biljke i životinje domestifikovane pre nego što su osnovana stalna naselja, dok su u Evroaziji, Africi i Peruu prvo osnovana stalna naselja

Domestifikacija (pripitomljavanje)

- * Pripitomljavanje je verovatno najvažniji događaj u demografskoj istoriji čovečanstva
- * Odnosi se na takvu intervenciju u životnu sredinu, da se razmnožavanje biljaka i životinja kontroliše da služi ljudskim zajednicama (i one vremenom ne mogu više da se razmnožavaju bez nas)
- * Neolit je ključni period - najraniji dokazi o pripitomljavanju potiču sa Bliskog Istoka oko 8000 p.n.e.
- * U Novom svetu, rane oblasti uzgoja i pripitomljavanja uključuju visoravni Mezoamerike (oko 7000), Centralne Andi oko Perua (možda čak i ranije), i istočne šume Severne Amerike (oko 2000)
- * Verovatno su postojali i nezavisni centri pripitomljavanja u drugim oblastima Starog sveta - Kini, Jugoistočnoj Aziji (Malezija, Tajland, Kambodža i Vijetnam), Novoj Gvineji i Afrika— negde oko ili posle 6000. p.n.e.

Zašto je uopšte došlo do domestikacije?

- * Teorijski kontrovezno pitanje – svaka teorija sadrži demografski argument
- * Naučnici se slažu (za razliku od „teoretičara“ o tzv. Drevnim vanzemalcima ili dogmi velikih religija) da su ljudi bili prinuđeni da priпитome biljne i životinjske vrste
- * Globalni i lokalni porast stanovništva u za ljude nastanjivim regijama – kada neko mora da se iseli, on sa sobom „nosi“ seme i vodi životinje, pokušavajući da reprodukuje prethodno stanje relativnog izobilja
- * Klimatske promene – sušnija leta i hladnije zime favorizovala su sedentarni način života u blizini sezonskih staništa
- * Mezoamerika – izuzetak, znamo da nisu imali klimatske nepogode niti populacioni bum a ipak su u neolitu sproveli domestikaciju?

Posledice domestikacije

- * Bez obzira na to zašto je nastala, proizvodnja hrane je imala važne sociokulturne posledice
- * Pripitomljavanje biljaka i životinja dovelo je do značajnog povećanja u populaciji
- * Veće oslanjanje na poljoprivredu dovelo je do povećanja sedentarizma
- * Osteološki materijal pokazuje da je stanovništvo koje se u velikoj meri oslanjalo na poljoprivredu bilo manje zdravo u poređenju sa ranijim prehrambenim obrascima
- * U trajnijim naseljima, kuće i pokućstvo sofisticiraniji, ljudi su počeli da prave tekstil, da farbaju grnčariju, da trguju na daljinu i formiraju trajnije političke saveze

Značaj za demografiju

- * Razvoj civilizacije je pre arheološko nego historijsko pitanje (zbog nedostatka pisanih izvora – ono što znamo smo zaključili na osnovu ostataka materijalne kulture)
- * Na primer, znamo da razlike u sahranjivanju održavaju razlike tokom života (u statusu, bogatstvu a verovato i moći)
- * Veličina kuće, sofisticiranost pokućstva, distribucija oružja i sl. Ukazuju na socioekonomske razlike u prošlosti
- * Hijerarhizovanost i centralizovanost kao indikatori za formiranje proto-država
- * Važan indikator razvoja „civilizacije“ su i postojanje gradova, javnih zgrada (vladarskih palata ili verskih hramova), standardizacija, na primer dominantnog (zvaničnog) umetničkog stila ili religijskih rituala
- * Postojanje centralizovane moći, sposobne da prikuplja porez ili vodi rat, takođe ukazuje na „državni“ karakter civilizacije

Pauza

* Vidimo se za 15 minuta

Današnji Irak i Iran – „kolevke“ civilizacije

- * „Poreklo“ civilizacije može biti nezavisno, ona nema jedan „izvor“
- * Najbolje proučena regija „Plodnog polumeseca“ dugo je, na osnovu greške u mišljenju, smatrana „izvorom civilizacije“ odakle se ona „širila svetom“ (difuzionizam)
- * Sofisticiranije sahranjivanje pojedinih grupa, specijalizacij proizvodnje po tipu (na primer, u jednom selu se proizvodi jedna a u drugom drugi deo za kola za vuču), razlika u veličini/značaju hramova, sve to ukazuje na postojanje stratifikacije
- * Sumer je ujedinjen oko 3000 g. pne. – centralna vlast, pismo, urbani centri, veliki hramovi, zapisani zakoni, stajaća vojska, irigacioni sistem, mreža trgovinskih ruta, sofisticiranija materijalna kultura ... „prva“ civilizacija

Mezoameričke civilizacije

- * U periodu formiranja mala, autonomna poljoprivreda sela pomerena sa brdovitih padina ka dolini Teotihuakan, verovatno zbog potrebe za navodnjavanjem
- * Pojava malih „elitnih“ centara, od kojih je svaki imao uzdignutu platformu na sredinim , sa hramovima i „palatama“ ljudi višeg ranga
- * Grad-država Teotihuakan se smatra „kolevkom“ civilizacije koja se potom razvila širom Meksika i ostatka Mezoamerike
- * Arheološki dokazi – Teotihuanska grnčarija i arhitektonski elementi su široko rasprostranjeni; grobovi uključuju značajne količine stranih dobara
- * Ulice i zgrade bili su raspoređeni u mreži koja je morala biti centralno isplanirana
- * Oahaka, provincija u kojoj se razvio Monte Alban – još jedan grad-država sa sasvim drugačijom funkcijom u odnosu na centralizovane države Starog sveta
- * Monte Alban je bio neutralno mesto okupljanja – policentrična civilizacija
- * Države Maja bile su brojne, urbanije i mnogo složenije nego danas (Maje su izrazit primer „devolucije“ odnosno puta od razvijene države nazad u seoski život)
- * Maje, Olmeci, Asteci i Inke – razliliti tipovi odgovora na probleme životne sredine

Nisu tu samo Sumeri ili Maje

- * Gradovi i države su rano nastali i na afričkom, azijskom, južnoameričkom i severnoameričkom kontinentu, samo su njihovi ostaci otkriveni kasnije nego sumerski ili majanski
- * Egipatska civilizacija je datirana mnogo ranije od Sumerske
- * Aksum u Etopiji
- * Pdharska „crna“ Afrika takođe je imala gradove i države
- * Harapska civilizacija u dolini Inda
- * Šang dinastija u Kini
- * I mnoge druge drevne države „zaslužne“ su za demografske promene ljudske populacije u prošlosti ali i izvor kulturnih znanja/inspiracija nauci za postupanje u slučaju prirodnih promena

Zašto je uopšte bitno to pitanje nastanka države i civilizacije?

- * Populacija raste i postaje koncentrisana u gradovima
- * Efikasnija poljoprivreda omogućava mnogim ljudima da budu „sklonjeni“ iz proizvodnje hrane
- * Posledica – razvoj religije, muzike, arhitekture, književnosti i kasnije filozofije i protonauke
- * Dolazi do militarističke ekspanzije i osvajanja, vođe imaju vlast nad sopstvenim stanovništvom ali i ratuju sa okolnim zajednicama
- * Formiranje klasnog društva - niža klasa siromašnih i često nezdravih ljudi, viša klasa obrazovanija, zdravija, s velikim demografskim potencijalom
- * Gustina stanovništva čest je uzrok epidemija i gladi ali i uzrok širenja populacija, genetskog mešanja, kulturnog mešanja...

Kako države propadaju

- * Sve drevne države su jednom, na kraju propale
- * Kao i u slučaju njihovog nastanka, ne postoji jedinstvena teorija o propadanju
- * Odgovor na ovo pitanje je važno danas, a ima makar 4 aspekta:
 - * 1) degradacija životne sredine;
 - * 2) ljudsko ponašanje koje može povećati učestalost bolesti;
 - * 3) prekomerno proširenje koje može da iscrpi resurse;
 - * 4) unutrašnji sukob koji je rezultat lošeg upravljanja
- * Ne brkajte propast pojedinačnih država sa propašću država uopšte
- * Zapamtite – celokupna demografija je nauka o životu populacije u državi, dok se najveći broj ljudskih zajednica, tokom najdužeg dela istorije, formirao i postojao izvan onoga što smatramo državom

Jedan dugi zaključak

- * Demografija je proučavanje ljudske populacije i kako se ona menja tokom vremena.
- * To uključuje analizu faktora kao što su stope fertiliteta, stope mortaliteta i migracioni obrasci da bi se razumelo kako stanovništvo raste ili opada.
- * Ekologija je proučavanje odnosa između živih organizama i njihovog okruženja. To uključuje razumevanje načina na koji različite vrste komuniciraju jedna sa drugom i sa svojim fizičkim okruženjem, i kako ove interakcije mogu uticati na ukupno funkcionisanje ekosistema.
- * Za razliku od ekologije koja ima poreklo u prirodnim naukama, a posebno biologiji, antropologija proučava sociokulturne aspekte odnosa ljudske vrste i prirodne sredine i zbog toga je relevantnija demografiji – ljudi svesno, pod prinudom ili po navici („iz običaja“) menjaju životnu sredinu ili na promene u njoj reaguju na određeni način, kolektivno.

...

- * Postoji nekoliko načina na koje su demografija i „antropološka“ ekologija povezane. Na primer:
- * Veličina populacije može imati značajan uticaj na lokalni ekosistem. Velika populacija može da izvrši pritisak na resurse kao što su hrana, voda i sklonište, što dovodi do konkurencije i potencijalno prouzrokuje degradaciju životne sredine. S druge strane, mala populacija obično neće imati toliki uticaj na životnu sredinu.
- * Distribucija stanovništva - način na koji je stanovništvo raspoređeno takođe može imati uticaj na lokalni ekosistem. Na primer, stanovništvo koje je koncentrisano u jednoj oblasti može imati veći uticaj na to područje nego stanovništvo koje je ravnomernije raspoređeno.

- * Način na koji stanovništvo koristi resurse takođe može uticati na lokalni ekosistem. Na primer, ako se populacija u velikoj meri oslanja na jedan resurs, kao što je određena vrsta ribe, to bi moglo dovesti do prekomernog izlova i potencijalno štetiti ekosistemu.
- * Ljudska aktivnost, kao što je korišćenje zemljišta i razvoj, takođe može imati uticaj na lokalni ekosistem. Na primer, urbanizacija može dovesti do uništavanja staništa i gubitka biodiverziteta.
- * Sve u svemu, demografija i „antropološka“ ekologija su povezane po tome što veličina, distribucija i ponašanje populacije mogu uticati na lokalni ekosistem, a promene u ekosistemu mogu zauzvrat uticati na populaciju.
- * U svakom od ovih primera vidite da demografsek posledice bivaju izazvane kulturnim faktorima, a ne samo prirodnim

...

- * Čitajte predavanja i obaveznu literaturu
- * Pripremajte se polako za ispit (test)
- * Konsultacije: milmil@f.bg.ac.rs